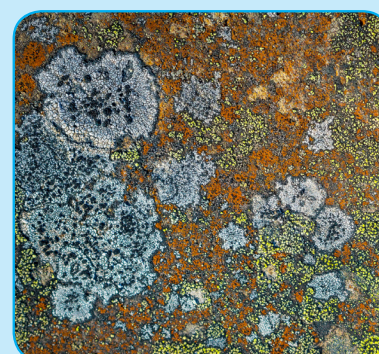
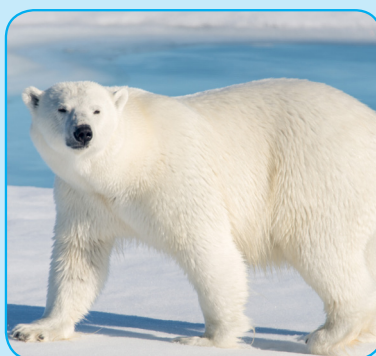

FAKTAKORT

DYR OG PLANTER I ARKTIS OG ANTARKTIS

BOKMÅL

Isbjørn

Vitenskapelig navn:
Ursus maritimus (lat.)

Utseende

Isbjørnen har gulhvit kraftig vannavstøtende pels. Underhårene er svarte. Pelsen dekker hele kroppen. Til og med under føttene og i rumpa er det pels for å isolere mot kulde. Isbjørnen kan bli 3 meter lang og veie opptil 400 kilo.

Levested

Isbjørnen lever i arktiske strøk.

Isbjørnen regnes som et sjøpattedyr fordi den tilbringer store deler av livet sitt på havisen. En isbjørn kan vandre flere tusen kilometer på ett år og svømme sammenhengende avstander opptil 160 km.

Mat

Isbjørner spiser sel og særlig spekk. Klarer de å fange en hvalross eller en narhval spiser de gjerne det også.

Formering

Hunnbjørnene lager hi i snøen om høsten. De nyfødte ungene er ikke større enn marsvin. Ungene er sammen med moren i hiet i flere måneder før de beveger seg ut på isen.

Visste du?

Isbjørner er fredet. De er i fare for å bli utryddet på grunn av klimaendringene. Dersom havisen smelter, vil ikke isbjørnen klare seg. Den trenger fast is hvor den kan hvile og jakte. En isbjørn blir overopphetet når temperaturen blir over 10 °C.

Ord å snakke om: spekk • vannavstøtende • isolere

Oppgaver

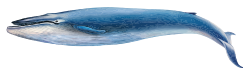
- 1 Hvor lever isbjørnen?
- 2 Hva er favorittmaten til en isbjørn?
- 3 Beskriv hvordan isbjørnen tåler det kalde klimaet.
- 4 Hva er grunnen til at isbjørnen har gulhvit pels, tror du?
- 5 Hva er den største trusselen for isbjørnene?
- 6 Skriv en faktasetning om noe du lærte om isbjørnen.

Blåhval

Vitenskapelig navn:
Balaenoptera musculus (lat.)

Utseende

Blåhval er sannsynligvis det største dyret som har levd på jorden. Den kan bli 34 meter lang og veie opp mot 200 tonn. Blåhvalen er gråblå og kan ha grågule flekker av algevekst ryggen. Den har en liten ryggfinne. Tungen til en blåhval kan veie 3–4 tonn, like mye som en elefant veier.

Levested

Om sommeren lever blåhvalen i de kjølige polarområdene. Om vinteren lever den i tropiske områder hvor den parter seg og føder unger. En blåhval kan gjøre dykk på over 200 meter og være under vann i opptil 30 minutter.

Mat

Blåhvalen er en bardehval. Den har mellom 500 og 800 barder i munnen. Barder er en slags børste/kam som henger ned fra overkjeven. Hvalen svømmer med åpen kjeft og siler vannet gjennom bardene slik at maten setter seg fast. Hvalen sveiper maten inn i munnen med tunga si.

Den spiser ca. 3,6 tonn krill og hoppekreps i døgnet.

Formering

Blåhvalen er et pattedyr og føder levende unger. Kalven er 7–8 meter lang. Den drikker 400 liter morsmelk i døgnet. Melka sprutes inn i munnen på kalven. Den klarer ikke suge.

Visste du?

Blåhvalen er totalfredet. Den kan bli 100 år. Det vitenskapelige navnet «muskulus» betyr muskuløs, men kan også bety liten mus.

Ord å snakke om: buk • ryggfinne • alger • barder • muskuløs

Oppgaver

- 1 Beskriv blåhvalen.
- 2 Beskriv hvordan en blåhval spiser.
- 3 Hvor lever blåhvalen?
- 4 Hva betyr det vitenskapelige navnet til blåhvalen?
- 5 Hva betyr det at blåhvalen er fredet, tror du?
- 6 Tegn en blåhval.

Vågehval

Vitenskapelig navn:
Balaenoptera acutorostrata (lat.)

Utseende

Vågehvalen er nest minst av bardehvalene. Den blir 7–10 meter lang og 6–10 tonn tung. Buken er hvit, og ryggen er svart. Vågehvaler har et hvitt bånd rundt hver sveiv. Vågehvalen har et langt smalt hode.

Levested

Vågehvalen lever i havet rundt Norge, USA og i antarktiske farvann.

Mat

Vågehvalen har barder, som er en slags kam som henger ned fra overkjeven. Den svømmer med åpen kjeft og siler vannet gjennom bardene slik at maten setter seg fast. Deretter bruker hvalen tungen til å sveipe maten inn i munnen. Vågehvalen spiser krill, zooplankton og hoppekreps.

Formering

Vågehvalen er et pattedyr. På vinteren føder hun en kalv på nesten 3 meter. Kalven er sammen med moren i 2 år.

Visste du?

Vågehvaler er den vanligste hvalarten. Det er populært å dra på hvalsafari for å se på vågehvaler. Vågehvaler er nysgjerrige og kan ofte svømme rundt båtene. Vågehvaler har dårlig ånde som du kan kjenne når den svømmer rundt deg under vannet!

Ord å snakke om: • buk • sveiv • barder • krill • hvalsafari

Oppgaver

- 1 Hvilken type hval er vågehvalen?
- 2 I hvilke farvann lever vågehvalen?
- 3 Hvordan kan du kjenne igjen en vågehval?
- 4 Hvordan får vågehvalen maten inn i munnen sin?
- 5 Skriv det vitenskapelige navnet til vågehvalen, og les det for en medelev.
- 6 Hva er spesielt med vågehvalen, mener du?

Knølhval

Vitenskapelig navn:
Megaptera novaeangliae (lat.)

Utseende

Knølhvalen er en bardehval som er lett å kjenne igjen. Den er en nokså tykk hval med et rundt hode som er dekket av store hudknoller. Den er svart på oversiden, og på ryggen har den en pukkel. Knølhval kan bli om lag 19 meter lang og veie opp mot 40 tonn. Sveivene kan bli 6 meter lange.

Levested

Knølhvalen finnes i alle verdenshav. Om sommeren svømmer den oppover norskekysten mot Svalbard og lever i kjølige farvann. Knølhvalen svømmer over veldig lange avstander.

Mat

Knølhval spiser krill og fisk. Knølhvalen er flokkdyr, og samarbeider om å jakte på fisk. De blåser bobler i vannet slik at fisken blir stengt inne i et «boblegjerde» som fiskene ikke tør å svømme gjennom. Hvalene svømmer deretter gjennom boblene med åpen munn og sluker hele stimen i ett jafs.

Formering

Knølhvalen er et pattedyr og føder levende unger. Den føder alltid i tropiske områder. En nyfødt kalv er omtrent 4 meter lang.

Visste du?

Humpback whale er det engelske navnet på knølhvalen. Det betyr pukkelhval. Knølhvalen er glad i å leke og er kjent for sine fantastiske hopp opp i lufta. Den synger når den vil ha kjæreste. Lyden kan vare lenge og bli ganske høy.

Ord å snakke om: hudknoll • sveiv • flokkdyr • stim • pukkelhval

Oppgaver

- 1 Beskriv hvordan knølhvalen ser ut.
- 2 Hvor lever knølhvalen?
- 3 Fortell hvordan knølhvalen jakter på fisk.
- 4 Hvor lang er en nyfødt knølhval?
- 5 Hva er det engelske navnet til knølhvalen, og hva betyr navnet?
- 6 Hva gjør knølhvalen når den vil ha kjæreste?

Hvithval

Vitenskapelig navn:
Delphinapterus leucas (lat.)

Utseende

Hvithvalen er en tannhval. Den kan minne litt om en delfin. Hodet er rundt og den har noen få tenner i underkjeven. En nyfødt hvithval er brun. Som ungdom er den grå, men etter 5–10 år blir den helt hvit. En voksen hvithval blir 3–5 meter lang og veier omtrent 1500 kg.

Levested

Hvithvalen finnes i de fleste arktisk strøk. Om sommeren drar hvithvalen til Canada for å pare seg og føde unger. De lever i store flokker med flere hundre hvaler.

Mat

Hvithvalen spiser krepsdyr, hellefisk, torsk og blekksprut. Den sluker byttet helt.

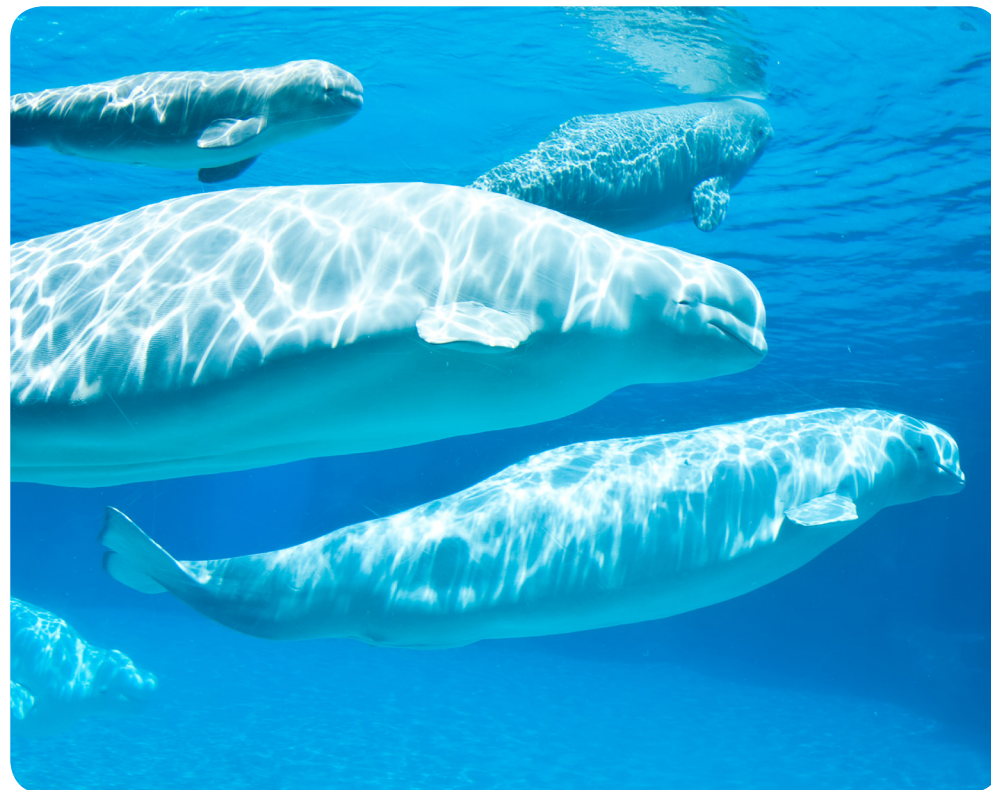
Formering

Hvithvalen er et pattedyr og får stort sett en kalv hvert tredje år. Hunnen er drektig i ca. 14–15 måneder.

Visste du?

Det vitenskapelige navnet «*Delphinapterus leucas*» betyr hvit delfin uten vinger. Navnet kommer av den lille ryggfinnen. Den er også kjent for sin spesielle lyd som kan minne om en kanarifugl. Hvithvalen er utrydningstruet. Hvalen puster med lunger og må til overflaten for å hente oksygen.

Ord å snakke om: flokk • sluke • underkjeve • drektig • ryggfinne

Oppgaver

- 1 Hva er spesielt med lyden til hvithvalen?
- 2 Hvilken type hval er hvithvalen?
- 3 Hvilken farge har en nyfødt hvithval?
- 4 Hva spiser en hvithval?
- 5 Hva betyr det vitenskapelige navnet til hvithvalen?
- 6 Hvordan puster en hvithval?

Albatross

Vitenskapelig navn:
Diomedidae (lat.)

Utseende

Albatrosser er store, flygende fugler. Det finnes 22 albatrossarter, og felles for dem er at de har et enormt vingespenn. Vingespennet gjør at de er svært gode flyvere. De kan gli i lufta i timevis uten å slå med vingene.

Vingespennet kan
være opptil 3,5 meter

Levested

Albatrossen lever i områdene rundt Antarktis, men de reiser over store avstander. De kan fly rundt hele kloden på noen dager. Mesteparten av livet blir tilbrakt på sjøen. De er kun på land når de skal hekke og legge egg.

Mat

Albatrosser lever stort sett av blekksprut som svømmer i havoverflaten. De spiser også fisk, krill, krabber, reker, hummer og andre krepsdyr.

Formering

En albatross er monogam. Det betyr at den har samme kjæreste hele livet. De legger ett egg i året. En albatross kan bli opptil 60 år.

Visste du?

Hvert år dør titusenvise av albatrossunger fordi de kveles av plast og annet avfall fra mennesker. Albatrossforeldrene tror det er mat, og mater ungene sine med avfallet.

Ord å snakke om: vingespenn • hekke • havoverflate • monogam

Oppgaver

- 1 Hva er en albatross?
- 2 Hvor mange albatrossarter finnes det?
- 3 Hva menes med vingespenn?
- 4 Hvilken god egenskap har albatrossen?
- 5 Hva betyr det å være monogam?
- 6 Hvorfor er albatrossen utrydningstruet?

Petrell

Vitenskapelig navn: *Pterodroma* (lat.)

Utseende

Petrell er en samlebetegnelse på 23 arter av stormfugler eller havfugler. Et felles-trekk er at de har lange vinger og korte haler. Petrellene er utmerkede flygere. Fordi petrellene er mørke på oversiden og lyse på undersiden, er de vanskelige å få øye på for byttedyr i havet.

Levested

Petrellene lever i alle verdenshav, men flest arter finner man på den sørlige halvkulen rundt Antarktis.

Mat

Petrellene lever stort sett av fisk, krill, krabber, reker, hummer og andre krepsdyr. Noen av petrellartene er gode dykkere og dykker dypt ned etter dyreplankton.

Formering

Petrellene trekker kun til land når de skal legge egg. De legger kun ett egg om gangen, og det tar lang tid før det klekkes.

Visste du?

For å forsvare seg spytter petrellen saltvannsoppløsning fra neseborene. I tillegg spytter den ut en illeluktende oljaaktig væske fra halsen. Lukten kan sitte fast i fjærene i utstoppede petreller i flere hundre år. Petrell har fått navnet sitt etter historien om da disippelen Peter gikk på vannet bort til Jesus. Petrellen løper nemlig på vannet før den flyr opp i lufta.

Ord å snakke om: byttedyr • verdenshav • konsentrert • utstoppet

Oppgaver

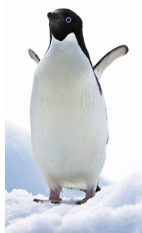
- 1 Hva kalles petrellene også for?
- 2 Hva kjennetegner petrellene?
- 3 Hva lever petrellene av?
- 4 Hvor mange egg legger petrellene?
- 5 Forklar hvordan petrellen kan forsvare seg.
- 6 Hva betyr «utstoppet»?

Adeliepingvin

Vitenskapelig navn:
Pygoscelis adeliae (lat.)

Utseende

En adeliepingvin er en fugleart som tilhører slekten børstehalepingviner. De er ikke flyvedyktige. Fjærdrakten er hvit og svart. Hodet er helt svart, mens fronten er hvit. Rundt øynene har den en tynn hvit ring. Både hannen og hunnen blir omtrent 70 cm høy og veier omtrent 4,5 kilo.

Levested

Adeliepingvinene lever i Antarktis. De er helt avhengig av sjøisen for å overleve. Sjøisen er jaktområdet til pingvinene.

Mat

Disse pingvinene jakter i flokk og lever stort sett av antarktisk sølvfisk, men spiser også blekksprut og krill. De er gode dykkere og kan dykke opptil 180 meter ned i dypet.

Formering

Adeliepingvinene legger som regel to egg. De hekker i store kolonier på isfri steingrunn og legger eggene i rede laget av småstein. Foreldrene bytter på å ruge og finne mat til pingvinungene.

Visste du?

Adeliepingvinen ble oppdaget første gang i 1840 av franskmannen Jules Dumont d'Urville. Han navnga både landområdet og pingvinene etter sin kone, som het Adélie.

Ord å snakke om: børstehalepingvin • flyvedyktig • koloni

Oppgaver

- 1 Hvilken slekt tilhører adeliepingvinen?
- 2 Kan adeliepingvinene fly?
- 3 Hvor og hvordan jakter adeliepingvinene?
- 4 Hva betyr det at adeliepingvinene hekker i kolonier?
- 5 Hva er redene laget av ?
- 6 Hvordan har adeliepingvinen fått navnet sitt?

Gulltoppingvin

Vitenskapelig navn:
Eudyptes chrysolophus (lat.)

Utseende

Gulltoppingvinen blir også kalt for macaronipingvin. Den er lett å kjenne igjen på de strittende toppfjærene i skinnende gulfarge. Øynene er røde og nebbet oransje. De blir om lag 70 cm høye og veier om lag 50 kilo.

Gulltoppingvinene er ikke flyvedyktige.

Levested

Gulltoppingvinen lever i områdene rundt Antarktis.

Mat

Lever hovedsakelig av krill, men spiser også fisk og blekksprut. Maten fanges når de dykker.

Formering

Gulltoppingvinene legger egg på bart fjell eller klipper. De har den samme kjæresten hele livet. Kjæresteparet bytter på å ruge på egget.

Visste du?

Arten er den mest tallrike av alle pingvinartene.

Man har funnet ut at det finnes omtrent 18 millioner gulltoppingviner i strøket rundt Antarktis. Gulltoppingvinene er likevel utrydningstruet på grunn av klimaendringene.

Ord å snakke om: strittende • toppfjær • flyvedyktig • ruge

Oppgaver

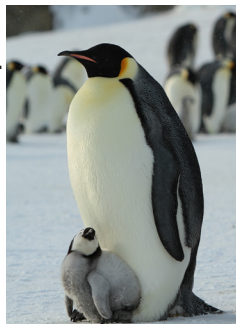
- 1 Hva kalles gulltoppingvinen også for?
- 2 Hvilken farge har gulltoppingvinen på øynene?
- 3 Hvorfor kalles den for gulltoppingvin, tror du?
- 4 Hvem ruge på egget som gulltoppingvinen legger?
- 5 Hvorfor er gulltoppingvinene utrydningstruet?
- 6 Tegn en gulltoppingvin.

Keiserpingvin

Vitenskapelig navn:
Aptenodytes forsteri (lat.)

Utseende

Keiserpingvinen er den største av pingvinene. Den blir ca. 115 cm høy og veier mellom 20 og 40 kg. Den er lett å kjenne igjen. Pelsen er svart og hvit, kinnene er gule, og den har en oransje stripe på siden av nebbet.

Levested

Keiserpingvinen lever kun i Antarktis. De lever i store flokker.

Mat

Keiserpingvinen spiser krill, fisk og blekksprut. De er dyktige svømmere og kan dykke ned til 200 meters dyp. De kan holde seg under vann i omtrent 20 minutter. De spiser mens de dykker.

Formering

Hunnene legger egg på den kaldeste tiden av året. Egget legges på føttene til hannen. Han putter egget inn under rugefolden, som er en hudfold som han har på buken. I de 65 dagene rugingen foregår, drar hunnene flere mil ut til havet for å fete seg opp.

Visste du?

Når hunnene kommer tilbake fra havet, synger hannene og hunnene av full hals for å finne kjæresten sin. Det er et virvar av lyder, men keiserpingvinen finner snart hverandre i alt bråket.

Ord å snakke om: rugefold • fete seg opp • sang

Oppgaver

- 1 Hvordan kan man kjenne igjen en keiserpingvin?
- 2 Hvor lever keiserpingvinen?
- 3 Hvordan fanger keiserpingvinen maten sin?
- 4 Hvem er det som ruger på egget?
- 5 Hvor lenge ruger keiserpingvinen på egget?
- 6 Når legger keiserpingvinen egget sitt?

Spekkhogger

Vitenskapelig navn:
Orcinus orca (lat.)

Utseende

Spekkhoggeren er den største i delfinfamilien. Den er ganske lett å kjenne igjen. Ryggfinnen, som kan bli 2 meter høy, er ofte godt synlig over vannflaten. Oversiden av kroppen er svart, mens buken er hvit, og bak øynene har den en hvit flekk. Spekkhoggeren kan bli opptil 8–10 meter lang og veie 6–8 tonn.

Levested

Spekkhoggeren lever i alle verdenshav, men er vanlig å få øye på i nordlige havstrøk.

Mat

Spekkhoggeren er et rovdyr, og den jakter gjerne i flokk. Den blir ofte kalt for "Killer Whale" (morderhval). Spekkhoggeren spiser fisk, sel, skater, delfiner og hai. Det har hendt at spekkhoggeren har angrepet mennesker, men det er sjelden.

Formering

Spekkhoggeren lever i flokk og svømmer i stim. En hann kan ha flere kjærester i samme flokk. Spekkhoggeren føder levende unger. Kalven er rundt 2 meter lang og veier rundt 200 kilo.

Visste du?

Forskere mener at spekkhoggerne er svært intelligente dyr. De kan kommunisere med hverandre over lange avstander og samarbeider om jakten på byttedyr.

Ord å snakke om: vannflate • stim • intelligent

Oppgaver

- 1 Hvem er spekkhoggeren i familie med?
- 2 Hvor stor kan spekkhoggeren bli?
- 3 Beskriv hvordan spekkhoggeren ser ut.
- 4 Hva spiser spekkhoggeren?
- 5 Hvilket kallenavn har spekkhoggeren?
- 6 Hvorfor mener forskere at spekkhoggeren er intelligent?

Klappmyss

Vitenskapelig navn:
Cystophora cristata (lat.)

Utseende

Klappmyss er en stor sølvgrå selart. Den har svarte flekker på kroppen og en svart «maske» i ansiktet. En klappmysshann kalles også «hettakall» på grunn av en hudfold som den har over pannen og snuten sin. Når en hann blir sint eller truet, blåser den opp snuten som en ballong. En klappmyss kan bli 2,5 meter lang og veie opp mot 400 kilo. De kan bli 30 år.

Levested

Klappmyss lever i Nord-Atlanteren, langs iskanten i Arktis.

Mat

Klappmyssen kan dykke 100–600 meter ned i vannet for å finne mat. Den spiser mye blekksprut, polartorsk, kveite og lodde.

Formering

Ungene fødes rett på drivisen, og de dier moren sin i fire dager. De drikker 10 liter melk om dagen. Deretter må de ut i vannet og skaffe seg mat selv. De nyfødte klappmyssene kalles «blueback» på engelsk på grunn av den vakre mørke-blå pelsen.

Visste du?

Klappmyss og grønlandssel er selartene som har størst betydning for norsk ishavsfangst.

Ord å snakke om: hette • hudfold • Atlanteren • die

Oppgaver

- 1 Hvorfor blir klappmyssen også kalt thettakall?
- 2 Hva skjer med snuten når klappmyssen blir sint?
- 3 Hvordan fanger klappmyssen maten sin?
- 4 Hvorfor kalles ungene «blueback»?
- 5 Hvor blir ungene født?
- 6 Hvor gammel kan en klappmyss bli?

Sjøelefant

Vitenskapelig navn:
Mirounga leonina (lat.)

Utseende

Sjøelefantene er i slekt med selen, og de kalles også elefantsel. De er enorme pattedyr som kan bli 6 meter lange og veie opptil 4000 kilo. De store hanndyrene har snuter som minner om en elefantsnabel.

Levested

Sjøelefantene lever rundt Antarktis, Falklandsøyene, Sør-Afrika og Australia.

Mat

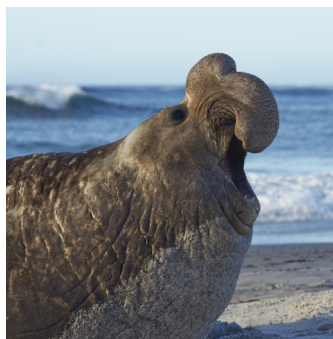
Sjøelefantene er rovdyr. Måltidene består av fisk og blekksprut.

Formering

Sjøelefantene er pattedyr og føder levende unger. Hanndyrene blåser opp den store nesen når de vil ha kjæreste. De enorme hjørnetennene er det beste våpenet når hanndyrene slåss mot hverandre for å kapre seg en kjæreste. De biter hverandre i halsen.

Visste du?

Sjøelefantene holdt på å bli utryddet på slutten av 1800-tallet, men nå finnes det omtrent 750 000 sjøelefanter i området rundt Antarktis.

Oppgaver

- 1 Hva er det vitenskapelige navnet til sjøelefanten?
- 2 Hvorfor har sjøelefanten fått navnet sitt, tror du?
- 3 Hvor stor og tung kan en sjøelefant bli?
- 4 Hva spiser sjøelefanten?
- 5 Hva gjør sjøelefanten når den vil ha kjæreste?
- 6 Hvor mange sjøelefanter finnes det i dag?

Ord å snakke om: pattedyr • snabel • rovdyr • hjørnetann

Leopardsel

Vitenskapelig navn:
Hydrurga leptonyx (lat.)

Utseende

Leopardselen er lett å kjenne igjen. Kroppen er mørk øverst, mens buken er lys. Langs sidene er kroppen flekkete som på en leopard. Hodet er avlangt, og i gapet har den svært spisse tenner. Den kan bli 3 meter lang og 400 kg tung.

Levested

Leopardselen lever i havområdene rundt Antarktis.

Mat

Denne selen er et skikkelig rovdyr! Favorittmaten er pingviner. Leopardselen er pingvinens verste fiende. Den skjuler seg under vann før den går til angrep. Leopardselen spiser også krill, blekksprut og fisk.

Formering

Leopardselen er et pattedyr. Den lever stort sett alene.

Visste du?

Leopardselen er veldig aggressiv når den er på jakt. Den er en svært dyktig jeger. Den er klønede på land, men er en rask svømmer og flink til å snu seg fort rundt i vannet. Det har hendt at den har angrepet og drept mennesker.

Ord å snakke om: fiende • aggressiv • rovdyr

Oppgaver

- 1 Hvordan kan man kjenne igjen leopardselen?
- 2 Hvor lever leopardselen?
- 3 Hva liker leopardselen ekstra godt å spise?
- 4 Hvordan jakter den på pingvinene?
- 5 Hva betyr det at leopardselen er aggressiv?
- 6 Hvem kan leopardselen også være farlig for?

Havert

Vitenskapelig navn:
Halichoerus grypus (lat.)

Utseende

Havert blir også kalt gråsel eller havkobb. Hannen har lyse flekker på mørk pels, mens hunnen har mørke flekker på lys pels. Haverten har lang, spiss snute. Øynene og ørene sitter høyt på hodet. Haverten blir 3 meter lang og veier 300 kilo.

Levested

Havert er den største selartene som lever i Norge. Den trives langs hele norskekysten, på Island og i Nord-Amerika. Haverten lever både på land og i vann.

Mat

Havert spiser fisk, fugler, krepsdyr og blekksprut. Når den jakter på et bytte, angriper den byttet under vann, nedenfra.

Formering

Hver høst kommer flere hundre havarter til Trøndelag i Norge for å føde. En nyfødt unge dier moren sin i 2–4 uker. Ungen har hvit, langhåret pels ved fødselen, men etter tre uker skifter den til voksen pels. Deretter legger de på svøm og begynner å fange maten selv.

Visste du?

Haverten kan ligge i vannoverflaten og se rundt seg uten å løfte hodet over vann. Bare øynene og ørene stikker opp.

Ord å snakke om: snute • angripe • die • langhåret

Oppgaver

- 1 Hvilke andre navn har haverten?
- 2 Beskriv hvordan haverten ser ut.
- 3 Hvor lever haverten?
- 4 Hvordan jakter haverten?
- 5 Når begynner ungene til haverten å svømme?
- 6 Hva tror du er grunnen til at haverten ikke legger på svøm før den har skiftet pels?

Hvalross

Vitenskapelig navn:
Odobenus rosmarus (lat.)

Utseende

Hvalrossen er den største av de arktiske selene med en lengde på 4,5 meter og en vekt på 2000 kilo. Både hanner og hunner har støttenner som vokser hele livet. Støttennene kan bli 1 meter lange. De er nyttige som fremkomstmiddel og i slåsskamper. Som regel er det hannen med de største støttennene som er klanens leder.

Levested

Hvalrosser holder sammen i store flokker i områdene rundt Grønland. De lever nær kysten og like ved drivisen.

Mat

De kan dykke ned på 50 meters dyp og rote i bunnen med forluffene og barten etter skjell, mark eller fisk. Favorittmaten er muslinger. Den bruker den stive barten til å holde fast skjell mens maten i skjellet suges ut. I dårlige tider spiser den sel.

Formering

En hvalross føder en kalv hvert tredje år. Kalven kan svømme like etter fødselen, men den forlater ikke moren sin før etter tre år.

Visste du?

Årringene på støttennene forteller hvor mange år en hvalross er. Hvalrossen er svært nærsynt, men hører og lukter godt.

Ord å snakke om: støttenner • muslinger • bart • årringer

Oppgaver

- 1 Hvor stor og tung kan hvalrossen bli?
- 2 Hva er spesielt med støttennene til hvalrossen?
- 3 Hva bruker hvalrossen støttennene til?
- 4 Fortell hvordan hvalrossen finner maten sin?
- 5 Hvor lenge er hvalrossungen med mammaen sin?
- 6 Hvordan kan vi vite hvor gammel en hvalross er?

Grønlandssel

Vitenskapelig navn:
Pagophilus groenlandicus (lat.)

Utseende

Grønlandsselen har sølvfarget pels og svart ansikt. På ryggen har den et svart felt som ligner en sal eller en harpe. «Harp seal» er det engelske navnet på selen. Den blir omtrent 2 meter lang og veier 200 kilo.

Levested

Grønlandsselen er flokkdyr. De finnes bare i Arktis og trives der det er drivis.

Mat

Grønlandsselen er god til å fange fisk, og i løpet av et døgn spiser den rundt 4 kilo sild og lodde. Den spiser også blekk-sprut og skalldyr.

Formering

Grønlandsselen føder ungene rett på isen. Ungene får melk av moren sin. Etter et halvt år jakter de på sin egen mat. De nyfødte ungene er hvite og kalles kvitunger. Den hvite pelsen forsvinner etter 3–4 uker.

Visste du?

Grønlandsselen er den selen det finnes flest av. Den er viktig for norsk selfangst. Når grønlandsselen er fullvoksen, kalles den sadelsel. Skinnet fra en fullvoksen sel kan være hele 1,4 m².

Ord å snakke om: sal • harpe • flokkdyr • spekklager • m²

Oppgaver

- 1 Beskriv hvordan grønlandsselen ser ut.
- 2 Hvorfor tror du det engelske navnet er «harp seal»?
- 3 Hva er grønlandsselen spesielt god til?
- 4 Hvor blir ungene til grønlandsselen født?
- 5 Hvordan ser ungene ut når de blir født?
- 6 Hvorfor er grønlandsselen viktig for Norge?

Storkobbe

Vitenskapelig navn:
Erignathus barbatus (lat.)

Utseende

Storkobben er lett å kjenne igjen på grunn av de lange bartene. Den kalles derfor ofte bartesel. Blåsel er et annet navn på denne selen fordi skinnet har blålig skjær. Den kan bli 3,5 meter lang og veie opp mot 400 kilo.

Levested

Den lever på drivisen i hele Arktis. Den holder seg stort sett alene.

Mat

Storkobbens livrett er snegler og skjell. Den dykker ned på havbunnen for å finne mat. Den spiser også blekksprut, krabbe, reker og torsk som den fanger i vannet.

Formering

I paringsperioden lager hannene en «sang» under vann for å tiltrekke seg hunner. Storkobber føder på drivisen om våren. Ungene dier moren sin i ca. 3 uker.

Visste du?

En storkobbe kan bli hele 30 år gammel. Storkobben er truet av global oppvarming fordi den lever på drivisen. Dersom isen smelter, vil den ha problemer med å overleve.

Oppgaver

- 1 Hvordan kan du kjenne igjen en storkobbe?
- 2 Hvilken farge har pelsen til storkobben?
- 3 Hva er det vitenskaplige navnet til storkobben?
- 4 Hvordan finner storkobben seg en kjæreste?
- 5 Hva liker storkobben å spise?
- 6 Hvorfor er storkobben truet?

Ord å snakke om: bart • drivis • global • oppvarming • paringsperioden

Skrei

Vitenskapelig navn:
Gadus morhua (lat.)

Utseende

Skreien er en torskefisk som er lett å kjenne igjen på skjegget. Skreien er lengre og spissere i formen enn vanlig torsk. Den har også lysere mønster på kroppen enn vanlig torsk.

Levested

Skreien lever i Barentshavet, hvor det er godt med næring. Vi sier at den beiter i dette området. Hver vår svømmer skreien nedover langs norskekysten.

Mat

Skrei er en rovfisk som spiser sild, lodde og brisling.

Formering

Når skreien er omtrent 5 år, svømmer den fra Arktis og nedover norskekysten og gyter. Det betyr at den legger egg. Hunnskreien legger egg som hannene sprøyter melke over for å befrukte. Eggene utvikler seg til yngel, som igjen blir til småfisk. Egg og yngel står i fare for å bli spist opp av andre fisk og dyr som lever i havet.

Visste du?

Stripen som skreien har langs siden av kroppen sin, er et sanseorgan. Den er som et kompass som forteller skreien hvor den befinner seg i havet. Ordet skrei kommer fra det norrøne ordet skreið, som betyr fisk som vandrer. Norge selger mye skrei til utlandet.

Ord å snakke om: næring • gyte • yngel • melke • kompass • sanseorgan

Oppgaver

- 1 Hva er det viktigste kjennetegnet på skreien?
- 2 Hva er forskjellen på skrei og vanlig torsk?
- 3 Hva mener vi når vi sier at skreien «beiter»?
- 4 Hva betyr det «å gyte»?
- 5 Hvor gyter skreien?
- 6 Hvordan kan skreien vite hvor den befinner seg?

Mose

Vitenskapelig navn:
Bryophyta (lat.)

Utseende

Mose er en plante. De er ofte små, men kan vokse tett i tett og danne et «teppe» i landskapet. Hvis du ser nøye etter, kan du se at mosen består av en stengel med blader.

Levested

Mose vokser veldig mange steder. Den vokser i skog, myr og fjellandskap. Det finnes ca. 25000 ulike arter av mose i verden. I arktiske strøk finnes det omtrent 100 ulike mosearter. Mose og lav er de eneste plantene som finnes i Antarktis. Det finnes ikke trær der.

Mat

Mosen suger til seg vann fra omgivelsene, og er veldig god på å holde på fuktigheten.

Formering

Mosen har små sporer som lett flyr med vinden, så den har god evne til å spre seg. Noen mosearter kan også reproducere seg selv. Det betyr at når et blad eller en grein knekker av, kan den vokse opp som ny mosestengel like i nærheten.

Visste du?

I 2014 fant noen britiske forskere 1500 år gammel mose godt nedgravd i permafrosten i Antarktis. De trodde mosen var død, men de oppdaget at den levde fortsatt. Mose tåler mye!

Ord å snakke om: stengel • spore • reproducere • permafrost

Oppgaver

- 1 Hvor mange ulike arter av mose finnes det?
- 2 Hva består mosen av?
- 3 Hvor mange ulike arter av moser finnes det i arktiske strøk?
- 4 Hvordan formerer mosen seg?
- 5 Hvor vokser det mose?
- 6 Hva fant noen britiske forskere i 2014?

Lav

Lichenes = lav på latin.
Lav tilhører en soppgruppe som har det latinske navnet *Ascomycota*.

Utseende

Lav er en plante som er satt sammen av en sopp og en alge. De lever i symbiose. Det betyr at de har nytte av hverandre.

Levested

Lav finnes overalt i Norge, både ved kysten og på høye fjell. På Svalbard og i arktiske strøk i nord og sør kan man finne lav. Lav kan bruke svært lite krefter på å overleve og de tåler langvarig tørke. Derfor kan lav vokse der andre planter ikke kan klare seg. Det finnes over 16 000 arter av lav. I Antarktis er det registrert 200 arter av lav.

Mat

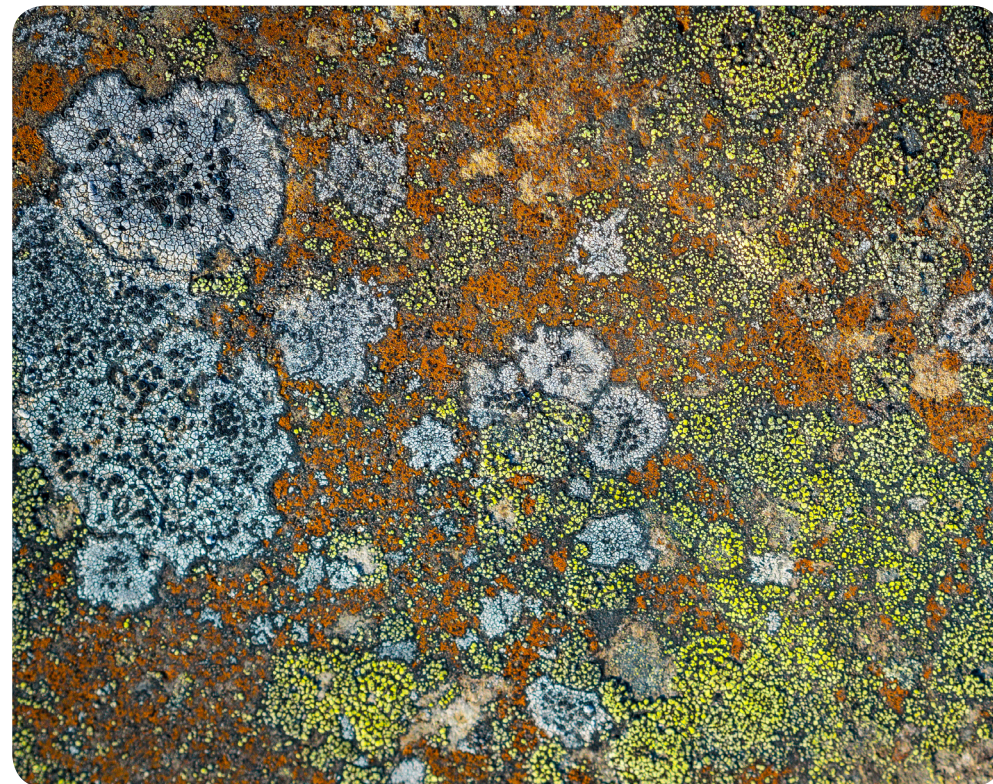
Soppen fungerer som et drivhus for algen og beskytter den mot farlig lys fra sola. Soppen tar opp mineraler og vann som algen også har bruk for. Algen lager sukker av sollyset som soppen har bruk for. Slik vokser de og lever sammen.

Formering

Lav formerer seg ved at deler av laven faller av og føres bort med vinden. Den vil feste seg til et underlag og vokser ut til nye planter.

Visste du?

Lav vokser langsomt, og noen arter kan bli tusenvis av år gamle. Lav kan slutte å vokse dersom luften blir veldig forurenset. Før i tiden ble lav brukt i matlaging, medisin og tekstilfarging.

Oppgaver

- 1 Hvor mange ulike arter av lav finnes det?
- 2 Hva består lav av?
- 3 Hva menes med symbiose?
- 4 Forklar hvordan soppen og algen hjelper hverandre.
- 5 Hva er det som gjør at lav tåler langvarig tørke?
- 6 Hvor gammel kan laven bli?

Ord å snakke om: symbiose • drivhus • mineraler

Moskusfe

Vitenskapelig navn:
Ovibos moschatus (lat.)

Utseende

Moskusfe er et kraftig klovdyr. De har tykk, langhåret brun pels. Både hann- og hunnmoskusen har horn, men hos hannen er hornene vokst sammen over pannen. De to hornene krummer seg som en **U** langs kinnet. Moskusoksen har en pukkel bakom skuldrene. En moskus kan bli 2 meter lang og veie opptil 450 kg. De har korte kraftige bein.

Levested

Moskusfe lever i flokk på Grønland og i Canada. I Norge lever det moskus på Dovrefjell som er hentet fra Grønland. De tåler den sterke kulda godt.

Mat

Moskusen er drøvtygger. Det betyr at maten tygges flere ganger etter at den er svelget. Moskusen spiser gress, planter og små busker. Om vinteren graver den gjennom snøen for å finne mat.

Formering

Moskusfe parer seg på slutten av sommeren. Den får en kalv annethvert år. Moskusfe er et pattedyr, så kalven får melk av moren sin.

Visste du?

Selv om moskusen er stor og tung, kan den løpe i 60 km/t. Den klatrer lett opp bratte fjellskrenter.

Ord å snakke om: klovdyr • horn • drøvtygger • pukkel • krumme • km/t

Oppgaver

- 1 Beskriv hvordan moskusoksen ser ut.
- 2 Hva betyr det at moskusoksen er et klovdyr?
- 3 Hvordan kom moskusen til Norge?
- 4 Hva betyr det at moskusen er drøvtygger?
- 5 Hva spiser moskusen?
- 6 Hvor fort kan en moskus løpe?

Polarrev

Vitenskapelig navn:
Vulpes lagopus (lat.)

Utseende

Polarreven er godt tilpasset et kaldt klima. Vinterpelsen er kraftig og isolerer mot kulda. Det finnes to typer polarrev, nemlig hvitrev og blårev. Blåreven har blålig pels som blir gråsvart om vinteren og mørkebrun om sommeren. Hvitreven er helt hvit om vinteren og gråhvit om sommeren. Polarreven blir ikke større enn 55 cm og veier omtrent 5 kilo. Reven har kort snute og små ører.

Levested

Polarreven lever i hele det arktiske området. Blåreven lever stort sett i områder med lite is og snø ute ved kysten. Her gir den mørke pelsen god kamuflasje. Hvitreven lever i fjellet og i snødekte områder og blir kamuflert av den hvite pelsen.

Mat

Hvitreven spiser sel, sjøfugl, egg og åtsel av sel og reinsdyr. Blåreven spiser mest fisk, krepsdyr, snegler, fugleegg, insekter og harer.

Formering

Polarreven har samme make hele livet. Hunnen føder 2–10 valper hver vår. Valpene forlater hiet når høsten kommer. Det er mange av valpene som dør når de forlater hiet.

Visste du?

Polarreven blir også kalt fjellrev eller arktisk rev. Den er i slekt med rødreven, men ørene til polarreven er mye rundere.

Ord å snakke om: sommerpels • vinterpels • kamuflasje • make •

Oppgaver

- 1 Hvilke to typer polarrev finnes det?
- 2 Hvor lever hvitreven?
- 3 Hvor lever blåreven?
- 4 Hva spiser hvitreven og blåreven?
- 5 Hvordan skiller polarreven seg fra den vanlige rødreven?
- 6 Hvilke andre navn har polarreven?

Rødnebbterne

Vitenskapelig navn:
Sterna paradisaea (lat.)

Utseende

Rødnebbterne har fått navnet sitt fordi den har et flott, rødt nebb. Den er også lett å kjenne igjen fordi den har en svart «hette» på hodet og korte oransje bein. Fuglen er liten og lett. Den veier bare 125 gram.

Løvested

Vinterstid holder rødnebbternen til i havområdene rundt Antarktis. Om sommeren flyr den hele veien opptil arktiske strøk. I august flyr den tilbake til Antarktis igjen.

Mat

Rødnebbterner lever av småfisk. De er svært dyktige til å få øye på fisk i vannet. De stuper rett ned og fanger fisken med nebbet.

Formering

I juni hvert år hekker rødnebbternen i Arktis. Redet lager den av småstein. Den legger 1–3 egg. Både hannen og hunnen ruger på eggene i 21 dager. Etter klekking får ungene mat av begge foreldrene. Ungene kan fly etter 3–4 uker i redet.

Visste du?

Rødnebbterne har «verdensrekord» i å fly langt. De kan fly hele 40 000 km i ett strekk. Om sommeren får de midnattsol i Arktis og om vinteren får de sol hele døgnet i Antarktis også. Rødnebbternens fiender er isbjørn, polarrev og polarmåker.

Ord å snakke om: hette • Arktis • Antarktis • hekke • rede • fiende

Oppgaver

- 1 Hvilke kjennetegn har rødnebbternen?
- 2 Hvor mye veier en rødnebbterne?
- 3 Hvor lever rødnebbternen?
- 4 Hvor mange uker ruger rødnebbternen på eggene?
- 5 Hvor langt kan rødnebbternen fly i ett?
- 6 Hvorfor flyr rødnebbternen mot midnattssola i nord og sør, tror du?

Dyreplankton

Kalles også zooplankton

Dyreplankton er et samleord for mange ulike arter, slik som *krill*, *hoppekreps*, *raudåte*, *tanglopper* og *maneter*.

Alle disse er en svært viktig del av dyrelivet i arktiske strøk. De er nemlig mat for flere arter. Også larver av fisk, krepsdyr og muslinger regnes som dyreplankton.

Krabbelarve

Utseende

Dyreplankton er veldig små vannlevende dyr som driver fritt omkring i havet. De kan ikke svømme, men svever avgårde dit vannet fører dem.

Levested

Dyreplankton lever både i arktiske og i antarktiske strøk.

Mat

Dyreplankton lever av encellede planteplankton og kiselalger.

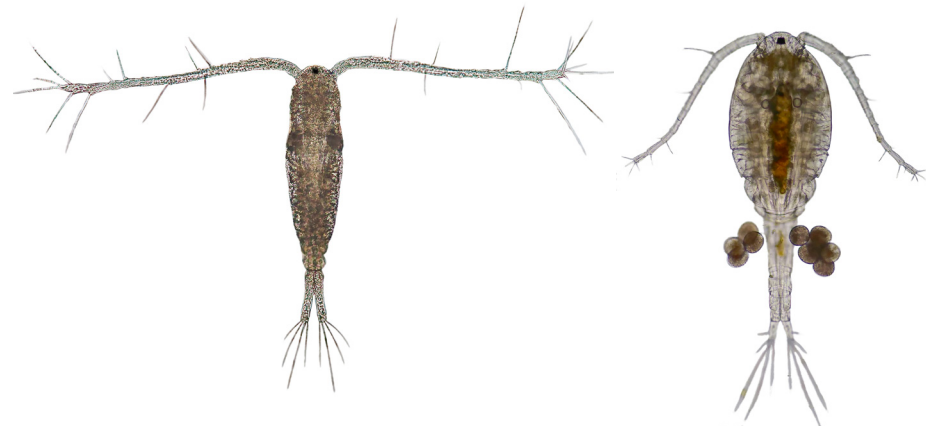
Formering

Dyreplankton er en stor gruppe med helt ulike arter og de formerer seg helt ulikt.

Visste du?

Dyreplankton er en svært viktig matkilde for de fleste fisk og sjøpattedyr. Døde dyreplankton faller til bunns og blir næring for ulike arter som lever på bunnen.

Ord å snakke om: encellede, planteplankton, dyreplankton, alger, matkilde

Hoppekreps

Oppgaver

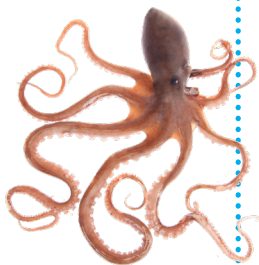
- 1 Nevn navn på noen dyreplankton.
- 2 Hva kan vi også kalle dyreplankton?
- 3 Hvorfor er dyreplankton viktig for andre dyrearter?
- 4 Hvordan beveger dyreplankton seg?
- 5 Hva spiser dyreplankton?
- 6 Hva skjer med døde dyreplankton?

Blekksprut

Vitenskapelig navn: *Cephalopoda* (lat.)

Utseende

Blekkspruten er et bløtdyr. Det betyr at den ikke har skelett. Hodet til blekkspruten er stort, og den har åtte eller ti lange fangarmer (tentakler) med sugekopper. Munnen til blekkspruten kan minne om et papegøyenebb. Noen blekkspruter er små som en fingernegl, mens noen kan bli over 13 meter.

Levested

Blekkspruten lever i alle hav. Blekkspruten har mange fiender og er mat for mange dyr som lever i og ved havet.

Mat

Alle blekkspruter er rovdyr. De spiser hummer, krabber, blåskjell i tillegg til fisk. De er ekstremt gode til å kamuflere seg og gå i ett med omgivelsene. Slik kan de komme svært overraskende på byttet sitt.

Formering

Hunnen kan legge over 200 000 egg som hun vokter. Hun vifter hele tiden nytt oksygenrikt vann over dem. Når eggene klekkes, blir de til skyer av bitte små larver som flyter rundt i vannet.

Visste du?

Blekkspruter har ni hjerner. De har én stor sentralhjerne i tillegg til én mindre hjerne i hver av de åtte armene. De kalles for blekk-sprut fordi de sprøyter ut svart blekk når de er truet. Blekkspruter svømmer baklengs. De bruker kroppen som en jetmotor. Blekksprutarten som lever langs norskekysten, kalles akkar.

Ord å snakke om: bløtdyr • tentakkel • sugekopp • rovdyr • kamuflere fiende • omgivelsene • oksygenrikt • sentralhjerne

Oppgaver

- 1 Hva kaller man dyr som ikke har skelett?
- 2 Hva er en tentakkel?
- 3 Beskriv utseendet til blekkspruten.
- 4 Hva er grunnen til at de har fått navnet sitt?
- 5 Fortell hva du synes er mest spesielt med blekkspruten.
- 6 Tegn en blekksprut.

Fjærmygg

Vitenskapelig navn:
Chironomidae (lat.)

Utseende

En mygg er et insekt som de fleste kjenner til. Den suger blod fra dyr og mennesker med den lange snabelen sin. Myggen har seks bein og store vinger.

Mygglarve

Utviklet fjærmygg

Levested

Fjærmygg er den eneste myggarten som lever i arktiske strøk. Det er enorme mengder mygg i Arktis.

Mat

En hannmygg spiser nektar, mens hunnmyggen suger blod fra dyr for å gi næring til eggene sine. Fjærmyggen suger blod fra nyfødte reinsdyrkalver. De har tynn pels. Fjærmyggeggene klekkes omtrent samtidig som reinsdyrene får kalver.

Formering

Fjærmyggen legger eggene i grunne smeltevannsdammer. Der klekkes eggene og blir til mygglarver. Disse henger i overflatehinnen under vannet. Mygglarven forpupper seg. Etter omtrent en uke klekkes puppen og ut flyr en fullt utviklet fjærmygg. Hovedfienden til mygglarver er vannlevende biller.

Visste du?

En temperaturøkning på 2 °C vil gi minst 50 prosent større myggsvermer i arktiske strøk. I arktiske strøk kan en sverm av mygg dekke den nakne huden din på få sekunder.

Ord å snakke om: snabel • suge • nektar • næring • forpuppe seg
overflatehinne • sverm • prosent

Oppgaver

- 1 Hvorfor tror du det finnes så mye mygg i arktiske strøk?
- 2 Se på bildet. Hvorfor tror du myggen kalles fjærmygg?
- 3 Hvilken myggart lever i arktiske strøk??
- 4 Hvorfor suger hunnmyggen blod?
- 5 Hvor legger myggen eggene sine?
- 6 Hva kan skje med myggen dersom temperaturen øker?